DIALOOGI VÕIMALUSEST DIALOOGI VÕIMATUSES

PÄRAST SEDA, KUI VENEMAA ALUSTAS UKRAINA VASTU TÄIEMAHULIST SÕDA, VAATASIN REGULAARSELT, KORD PAARI NÄDALA JOOKSUL, VENEMAA TELEKANALIT RTR PLANETA, MIDA VEEL HILJUTISE AJANI SAI KA EESTIS NETI KAUDU VABALT NÄHA. HILISTEL ÕHTUTUNDIDEL MÖLLAS SEAL IMPERIALISTIDE ESIPROPAGANDIST, KES ARUTAS SAATEKÜLALISTEGA VENEMAA SÕDA UKRAINA VASTU. KUI SELLEST SAATEST JA SEAL KÕNELDAVAST SÕPRADELE RÄÄKISIN, KÜSISID NAD MINULT, ET MIKS MA SELLIST ASJA JÄLGIN. OLIN ESITANUD SAMA KÜSIMUSE KA ENDALE.

© KAISA KAER

JAN KAUS

Arvan, et lisaks sõja tekitatud ärevusele ajendas mind uudishimu – seal esitatavad väited tundusid mu maailmatajuga üha raskemini ühildatavad. Ühisosa lihtsalt puudus. Üldjoontes võib sealse sürrealistliku arutelu võtta kokku umbes nii: me peame võitma, sest me oleme juba võitnud.

VÕIMETUS ÜHISOSANI JÕUDA

Milleks ma sellest siin räägin? Võib-olla olen naiivne – ah, mis «võib-olla» –, aga mind hämmastab sõjaga paljastunud kognitiivse dissonantsi sügavus, selle diapasoon. Meie, s.t Ukrainat toetavate või vähemalt mõistvate inimeste kõrval elab hulk inimesi, kelle reaalsustajul pole meie omaga mitte midagi ühist. Mu hämmastust süvendab tõsiasi, et see pole esimene kord paari viimase aasta sees, mil oleme kogenud dissonantsi sotsiaalset vallandumist. Mäletatavasti juhtus midagi sarnast seoses koroonaepideemiaga, millele reageerimist tajus suur hulk inimesi kui laiemat ühiskondlikku vabadust hävitavat praktikat. Ma nägin pigem riigi katset jooksu pealt kohaneda, kiiresti muutuvas olukorras rahu säilitada ja mingit suunda hoida. Oli raske tuvastada kuritahtlikkust selles, kui meditsiiniasjatundjad rääkisid täna üht ja homme teist, sest nemadki kohanesid unikaalse, kompleksse ja ohtliku olukorraga. Keegi näeb vaktsineerimise läbiviimises demokraatia õppetundi, keegi teine selle lõppu. Nii et mu enda rahvuskaaslastegi hulgas leidub liigikaaslasi, keda on raskem mõista kui sipelgaid metsa all.

Ühelt poolt on dissonants loomulik, demokraatlikus maailmas ei peagi kõik inimesed ühte jalga käima. Küsimuse teravik asetseb mujal – soovimatuses ühisosani jõuda. Siingi valitseb kognitiivne dissonants: ma kuulun üldjoontes selliste olendite hulka, kes vestleb ja vaidleb pigem selleks, et kas jõuda ühisosani või vähemalt kombata ühisosa võimaluse järele, ent üha tuntavamalt on kosta inimesi, kes soovivad aruteludest vastupidist – teisiti mõtlemisest keeldumist, mingi püsiva vastuseisu kuulutamist, leppimatust. Igasuguses lepituses võivad nad näha katset neid nurka või maha suruda, röövida neilt iseolemist. Mitte et selline mõtteviis välistaks ühisosa, ent ühisosa peab sel juhul olema totaalne, täielik. Umbes nii: sa oled kas minu poolt või minu vastu! Kui leidub üksainuski küsimus, milles me ei nõustu, siis ei saa me vahel olla mingisugustki viljakamat kahekõnet!

TEKIVAD DIALOOGI VÕIMALUSED

Olen mõelnud, et mis mind sellises hoiakus häirib. Kardan, et siin on mind rikkunud ilukirjandus oma ideaalidega, mis kipuvad mõjuma üha elukaugemalt. Kõik mu lapse- ja noorpõlvelemmikud on tulvil kirjakohti, milles vallanduvad ootamatud lähenemised, tekivad dialoogi võimalused: vaenlased leiavad omavahel mõistmise ja lugupidamise, nii et paratamatult eri leeridesse määratud inimesed suudavad käituda oma vastaste suhtes suuremeelselt, mõistvalt või isegi kaastundlikult, suudavad võtta oma vastast sama tõsiselt kui iseennast.

«Kolmes musketäris» pakub kardinal Richelieu d'Artagnanile leitnandi auastet, kuna ta peab noormeest ühtaegu tõsiseks ja seetõttu ka väärikaks vastaseks, olgugi et mõni aeg varem on ta ulatanud mileedile paberilehe kirjaliku loaga d'Artagnan tappa. Musketäridele ja teistele Dumas' vanema kesksetele kangelastele ei valmista ülepea probleemi käituda aumehelikult, ristata oma vaenlasega mõõk ja teda samas lugupidavalt kohelda.

> **KÕIK MU LAPSE- JA NOORPÕLVELEMMIKUD ON TULVIL KIRJAKOHTI, MILLES TEKIVAD DIALOOGI VÕIMALUSED: VAENLASED LEIAVAD OMAVAHEL MÕISTMISE JA LUGUPIDAMISE, SUUDAVAD VÕTTA OMA VASTAST SAMA TÕSISELT KUI ISEENNAST.**

«Pál-tänava poiste» üks võimsamaid stseene leiab aset hilisõhtusel Rákóczi tänaval, kui oma sureva sõbra Nemecseki maja juures valvav János Boka näeb liginemas punasärklaste juhti, hirmsat Feri Átsi, kes raamatu alguses Nemecseki arguse pärast pilkab, ent hiljem, mil Nemecsek on näidanud oma vaenlase suhtes üles lapselikku, aga kaheldamatut julgust, sunnib miski Átsi tulema vaenlase ukse taha, et tema tervise järele küsida.

Aino Perviku «Arabellas» on koht, kus mereröövlite kapten Taaniel Tina kutsub enda kajutisse Hassani, ainsa mehe «Skorpionil», kes ei kuulu tema meeskonda, ning ühtlasi ainsa mehe, kes suudab teda raskel hetkel aidata, sest kuigi neil kahel puudub vaimne ühisosa – üks on julm piraat, teine rahumeelne rännumees –, ühendab neid soov hoida Arabellat. Aga mitte ainult – just tõsiasi, et Hassan on Tina silmis nõnda teistsugune, täielik võõrkeha, sunnib Taanieli temaga vestlema, küsima, mis asi on õigupoolest headus, mida Hassan jutlustab. Hassan omalt poolt ei põlga Taanieli küsimust ära, ta on küll moraalne, ent mitte moralistlik, s.t ta püüab Tinale õiget teed näidata, aga teeb seda rahulikult, ilma suuremate illusioonideta. Sedasi tulevad ilmsiks Hassani reaalsustaju ning Tina tundlikkus ja intelligents; ennekõike aga tõsiasi, et oma rolli, oma sügava erinevuse tagant tunnevad nad ära teistsuguse inimese väärtuse.

Oijah, ja isegi Géza Gárdonyi «Egeri tähtedes», mille rahvuslik tasakaalustatus tundub mu praegusele pilgule kohati liiga kaldu, on stseen, kus pärast ohvriterohket piiramist satuvad vastamisi kaks naist, üks ungarlaste, teine türklaste leerist; kaks naist, kel on õnn pärast konflikti oma lapsed tagasi saada, ning kui mõlemad on oma taasleitud järglast kallistanud, tõstavad nad pilgu ning sirutavad intuitiivselt teineteise poole käe.

ILUKIRJANDUSE PARANDAV JÕUD

Ei teagi, kas need raamatud muutsid mu paremaks inimeseks – kuigi ilukirjanduse meelt ja mõistust parandavasse jõusse on igati meeldiv uskuda. Ent üht tegid raamatud kindlasti: need võimaldasid inimesi pisut paremini tundma õppida; näidata, et inimene pole midagi paratamatut ega lõplikku. Tal võib olla küll selgelt määratletud sotsiaalne roll, mis võib tunduda deterministlik (musketär *versus* kardinali kaardiväelane, Pál-tänava poiss *versus* punasärklane, mereröövel *versus* rännumees), ent see seatus on mingis mõttes kunstlik.

Raamatud nagu «Kolm musketäri» või «Arabella, mereröövli tütar» võimaldavad näha suhteid erinevatest otspunktidest: on inimesi, kes määratlevad teisi inimesi väliste asetamiste, näiteks ideoloogiate kaudu, aga siis on ka inimesi, kes teevad vastupidist – või on võimelised teist inimest ideoloogiate tagant nägema ja selle inimesega dialoogi astuma. D'Artagnan ulatab «Kolme musketäri» lõpus oma vihavaenlasele, Richelieu kannupoisile Rochefortile pärast ma-ei-mäletagi mitmendat duelli käe ning endised vaenlased kaisutavad teineteist. Ning kuigi raamatuteväline elu näitab, et sellised leppimised kipuvadki jääma enamasti raamatukaante vahele, on vaja, et ei loobuta usust vastupidisesse – usust sellesse, et ilukirjanduslike kangelaste suuremeelsus ning vastaste austamine leiab kusagil, mingil hetkel ka täiesti päriselt aset. Et maailmast ei kao dialoogide alged – vastaste poole tagamõtteta sirutatud käed.

Tõsi, ka minusugusel naivistil on üha raskem ideoloogilisi vastuseise ületavasse dialoogi uskuda – ei tahagi nagu vestelda kellegagi, kes on mu meelest kaotanud kontakti reaalsusega ning sellega üliväga rahul. Aga äkki just oma usukao tõttu ma viimasel ajal nõnda tihti oma lapsepõlvelemmikuid loengi. Raamatud ulatavad mulle oma sooja, rahustava käe, selles suhtes esindavad nad siin maailmas midagi vääramatult usaldusväärset, midagi sama kindlat nagu olid d'Artagnanile näiteks Athos, Porthos ja Aramis.

MAAILMAKIRJANDUS TULEB KOJU KÄTTE

HEADREAD FESTIVALI ESINEJATEST ON IKKA MOODUSTANUD OLULISE OSA VÄLISKÜLALISED. FESTIVALIKAVA ÜHENDABKI MUJALT MAAILMAST PÄRIT AUTORID JA EESTI KIRJANIKUD JA TOOB TALLINNA ENAMASTI JUST NEED KIRJANIKUD, KELLE RAAMATUID ON EESTI KEELDE TÕLGITUD.

KRISTA KAER

Ka käesoleva aasta kava on mitmekesine ja esindajaid on eri kultuuridest. Nagu ma ei väsi kordamast, on tõlkekirjandus juba osa eesti kultuurist ning aastate jooksul on meil olnud võimalus kuulata suurepäraste kirjanike esinemisi. Maailmakirjandus on tulnud ja tuleb meile koju kätte, see on elus ja huvitav ning eesti oma kirjanikud sobivad sellega imeliselt. Maailmakirjandus algab meist endist ja meie lähimatest naabritest ning nendest ongi õige selleaastaste esinejate tutvustamist alustada.

Soomest on seekord kaks väga eripalgelist kirjanikku. Kõigepealt **Eva Frantz**, ajakirjanik, lastekirjanik ja krimikirjanik. Lastele kirjutab ta õuduslugusid, mis neis just parasjagu kõhedust tekitavad ning üks neist on tõlgitud ka inglise keelde. Täiskasvanutele kirjutab Eva Frantz krimiraamatuid, kus kuritegusid uurib Anna Glad. Soomes on krimikirjandusega üldse hea seis, seda tõlgitakse usinalt paljudesse keeltesse ja ka Eestisse on jõudnud neist mitmed. Eva Frantzi raamatuid tuleb lisaks esimesele veel juurde ja teda tasub kindlasti lugeda ja kuulata.

EVA FRANTZ
© MARICA ROSENGÅRD

HEIKKI KÄNNÖ
© ALEKS TALVE

Teine Soome esindaja, **Heikki Kännö** on üsna omapärane kirjanik, kes on öelnud, et ta loeb juba varasest noorusest peale kõike, praegu on oluline see, et raamat oleks hästi kirjutatud. Tema raamat «Unessaar» on lugu ühest suguvõsast saja aasta jooksul ning kohati võtab see tõeliselt peadpööritava seikluse kuju. Tegevus toimub Belgia Kongo džunglites, Prantsusmaal, Austrias ja saarel Rootsi ranniku lähedal. Tema raamatud on nii fantaasiaküllased ja neisse mahub nii palju, et teda on võimalik võrrelda nii Dan Browni kui ka Mika Waltariga.

Lätist on meil sel aastal kohal luuletajad ja nendest saab lugeda luuletajatele pühendatud kirjutisest, kuid Leedust on tulekul **Kristina Sabaliuskaitė**, kes on võitnud oma suurromaaniga «Peetri keisrinna» ka eestlaste südamed. Tegemist on tõeliselt süvitsi mineva uurimusega, mis on valatud nauditavasse ilukirjanduslikku vormi. Kindlasti tasub tulla Kristinat kuulama, sest temalt on varsti tulemas ka neljaosalise suurteose «Silva Rerum» esimene osa.

Rootsist on meil rõõm kuulata **Elin Cullhedi**, kes kirjutas pärast noortekirjandusega alustamist romaani «Eufooria». See oli 2021. aastal Rootsis kriitikutelt enim kiitust saanud teos, kuigi teema ei olnud sugugi lihtne ega kerge. Nimelt kirjutas ta romaani luuletaja Sylvia Plathi viimasest eluaastast. Sylvia Plathist on kirjutatud palju, sealhulgas ka ilukirjandust, kuid Elin Cullhedi raamat paistis silma, seda on tõlgitud 24 keelde ning see on kandideerinud mitmetele tuntud rahvusvahelistele preemiatele. Autor ise on öelnud, et mõte kirjutada Sylvia Plathist tuli talle siis, kui ta leidis end üsna samasugusest seisust, nagu oli sel ameerika luuletajal – väikesed lapsed, abielus teise kirjanikuga ning keeruline leida aega ja ruumi omaenda loominguliseks tööks.

ELIN CULLHED
© SOFIA RUNNARSDOTTER

Juba mitu aastat oleme püüdnud festivalile saada Taani üht tuntumat krimikirjanikku **Jussi Adler-Olsenit** ning nüüd lõpuks see õnnestus.

Jussi Adler-Olsen on ehe Nordic Noir'i esindaja. Tema Q-osakonna juhtumeid käsitlevad raamatud on tõeliselt tumemeelsed ja viivad sageli sellistesse inimpsüühika keerdkäikudesse, kust paljud tagasi põrkavad. Ta kirjutab aga väga haaravalt ning on praeguseks kindlasti üks enam tõlgitud taani autoreid, tõlkeõigused on müüdud 42 keelde. Nii nagu on lugu enamiku heade krimikirjanikega, peegeldavad temagi raamatud lisaks kurjategijate väändunud maailmapildile ka tänapäeva Taani elu, sealseid pingeid ja ühiskonna kihistusi. Võrreldes meie teise krimikirjaniku Eva Frantziga on tema raamatud kindlasti süngemad. Adler-Olseni raamatute põhjal on tehtud viis filmi ning neid on näidanud ka ERR.

Taani teine esindaja on särav ja virtuooslik **Annette Bjergfeld**. Meie festivalil osaleb ta kirjanikuna, kuid ta on ka Grammyle nomineeritud laulja ja laululooja, kes on avaldanud kuus albumit. Lisaks ta maalib ja õpetab ka teisi laule kirjutama. Raamatute kirjutamise mõte arenes tal välja USA ringreisil, kui ta hakkas oma laulude vahele lugusid jutustama ning neisse on ta suutnud panna ka oma laulude meloodilisuse. Tema debüütromaan «Palermovej ülemlaul» on võluv raamat, see on peresaaga 20. sajandi Euroopa kultuurimaastiku taustal, omamoodi armastusavaldus kunstile ja muusikale, milles on ka maagilise realismi elemente.

Islandilt väisab festivali **Andri Snær Magnason**, kes on Eestis juba korduvalt käinud. Ka tema on väga mitmekülgne looja, ta on kirjutanud romaane, luulet, näidendeid, lühijutte ja esseesid. Lisaks on ta ka kolme dokumentaalfilmi režissöör ja produtsent ning tema töid tuntakse enam kui 40 riigis. Tal on õnnestunud saada Islandi kirjandusauhind kõigis kategooriates – ilukirjandus, aimekirjandus ja lastekirjandus. Magnasonile on väga hingelähedane loodus, kõik selles toimuv ning samuti ka inimtegevuse mõjud loodusele. Ta jälgib energeetikapoliitika tööstuse mõju ümbritsevale keskkonnale ning on kirjutanud nekroloogi esimesele liustikule – Ok-liustikule –, mis kadus Islandilt kliimamuutuste tõttu. Eesti keel on üks neist enam kui kolmekümnest keelest, milles on avaldatud Andri Snær Magnasoni raamat «Ajast ja veest».

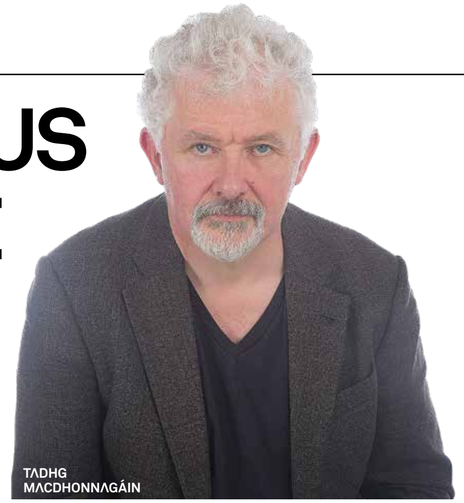

TADHG MACDHONNAGÁIN

Mihhail Šiškin on vene-šveitsi kirjanik, vene ja ukraina päritolu, ning elab praegu Šveitsis. Ta on kirjutanud Venemaal pead tõstvast diktatuurist ja ohust Euroopale ja maailmale juba ammu enne seda, kui Venemaa alustas täiemõõdulist sõda Ukraina vastu. Kogu sellest õudusest, mida kujutavad endast Vene impeerium ja selle sõjad, jutustavad ka tema romaanid ning ta pole oma seisukohti kuidagi muutnud. Viimase eesti keeles ilmunud raamatu, esseekogumiku «Sõda või rahu», kirjutas ta saksa keeles. See raamat, mida peetakse praegu üheks olulisemaks teoseks, mis aitab käimasoleva sõja põhjuseid ja olemust mõista, on tõlgitud juba paljudesse keeltesse. Eestis ja HeadRead festivalil on ta käinud ka varem.

MONIQUE ROFFEY
© MARCUS BASTEL

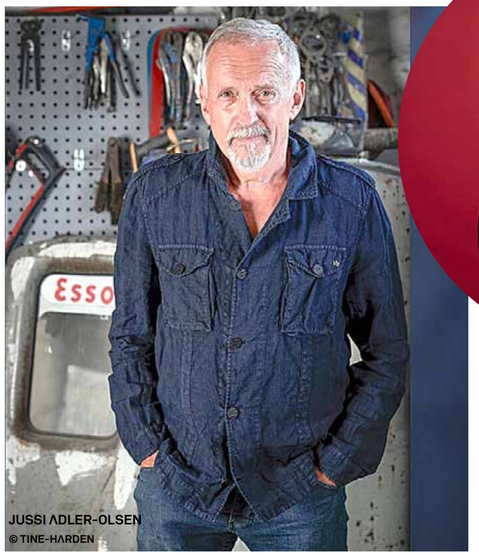

JUSSI ADLER-OLSEN
© TINE-HARDEN

Kui Euroopa põhjaosa on festivalil tublisti esindatud, siis lõunapoolsemate riikide esindus on olnud suhteliselt napp. Rõõm on siiski tõdeda, et festivalil esineb **Javier Cercas**, üks olulisemaid tänapäevaseid hispaania kirjanikke. Toledo kirjastus on teinud hispaania kirjanduse tutvustamisel tublit tööd ning avaldanud ka kaks Cercase romaani, «Salamise sõdurid» ja «Piiriseadused». Ta on käsitlenud oma raamatutes Hispaania ajaloo teravaid ja valusaid küsimusi, kasutades mitmesuguseid stiile ning põimides reaalsust ilukirjandusega. Oma viimastes romaanides on ta läinud peaaegu sama teed nagu iiri kirjanik John Banville ning hakanud kirjutama kriminaalse süžeega raamatuid. Mõlema kirjaniku puhul on tegemist küll katsetustega uues žanris, kuid mitte muutusega teemades. Neist esimene, «Terra Alta» on nüüd ilmunud ka eesti keeles. Žanrilt on need raamatud küll kriminomaanid, kuid teemad on ikka inimese oma koha otsingud ja ajaloo sünged varjud.

Mõne kirjaniku puhul, kes enam ise ei saa oma loomingust rääkida, tahaks siiski rohkem teada nii tema loomingu taustast kui ta temast endast, ning siis peavad seda selgitama asjatundjad. Fernando Pessoa pärandist rääkima tuleb Jeronimo Pizarro, õpetaja, tõlkija, kriitik ja kirjastaja, tänu kellele on ilmunud peaaegu kõik uued Fernando Pessoa teoste väljaanded Portugalis pärast 2006. aastat.

HeadRead Festivalil on seni igal aastal olnud üsna muljetavaldav esindus Briti saartelt ning nii on see ka algaval festivalil. Trinidadis sündinud **Monique Roffey** on tunnustatud kui romaanikirjanik, aktiivne kirjanduse edendaja, loovkirjutamise õppejõud ja memuaaride autor. Tema mitmete romaanide tegevus toimub Trinidadis ning ta põimib oma teostesse ka maagilist realismi lisaks päriselt elanud tegelastele ja päriselt aset leidnud sündmustele, biograafiatele ja autobiograafiale.

Päriselt elanud inimeste kasutamisest ning tegelikkuse ja näivuse ühendamisest saab rääkida ka **Graeme Macrea Burneti** puhul, kes on juba esimesest raamatust peale näinud kõvasti vaeva, et oma autorlusele kahtlust heita. Kõigis tema raamatutes oleks nagu tegu juhuslikult tema kätte sattunud dokumentide või päevikute või sündmuste kroonikaga. Ka «Patsiendi loos» mängib ta 1960. aastate svingivast Londonist ja psühhiaatriast kirjutades selliste teemadega nagu tõde, tegelikkus, identiteet, usaldusväärsus ja minapildi muutlik olemus. «Patsiendi lugu» oli 2022. aastal üks enim kõneainet andnud raamat ning selle autor oodatud ja nõutud kõigil kirjandusfestivalidel. HeadRead festivalil esineb ta teist korda ja tuleb siia oma sõnutsi alati suurima heameelega.

ANNETTE BJERGFELDT
© HEADREAD

ANTHONY HOROWITZ
© JACK LAWSON

Anthony Horowitz on üks neid kirjanikke, keda on meie festivalile juba ammu oodatud, kuid kuri saatus on alati vahele seganud. Nüüd ta siis tuleb ja talle saab esitada küsimusi kogu tema mahuka loomingu kohta, mille hulka kuulub laste- ja noortekirjandus, müütide ümberjutustused, Sherlock Holmesi ja James Bondi jätkuraamatud, viimase aja krimisarjad ja muidugi filmi- ja telesarjade stsenaariumid. Ka need, kes pole enda teada lugenud ühtki Anthony Horowitzi romaani, on kindlasti juhtunud nägema tema kirjutatud osi «Midsomeri mõrvades» või Agatha Christie Poirot' sarjas. Eelkõige aga «Foyle'i sõda», ühe kõige eetilisema kangelasega telesarja, mida on olnud võimalus näha. Selle lõpuosi näidati alles möödunud aastal ka ERRis ning see mõjus uue sõja taustal kuidagi eriti lohutavalt, näidates vähemalt kujuteldavat võimalust ka väga hulludes oludes inimeseks jääda. Horowitzi bibliograafia on muljetavaldav ning temalt on võimalik eesti keelde veel mitmeid raamatuid tõlkida. Telesari on tehtud ka tema Harakamõrvade raamatusarjast, muidugi tema enda stsenaariumi põhjal.

Väga laia haardega on ka **Kate Mosse**, kes on eesti lugejale tuntud kui eri ajastutel toimuva tegevusega ajalooliste romaanide autor. Kõige tuntum neist on ilmselt «Labürint», mis on tõlgitud rohkem kui 37 keelde. Peale romaanide on ta kirjutanud veel lühijutte, kummituslugusid ja gooti romaani. Eriti lähedane on talle olnud Prantsusmaa ajalugu ning uusim prantsuse ususõdasid puudutav triloogia ongi tal praegu käsil. Ta on samuti kirjutanud näidendeid ja seadnud omaenda raamatuid ja lühijutte lavale.

Lisaks oma loomingule on tema üheks suureks saavutuseks Orange Prize'i asutamine 1996. aastal. Tegu on naiskirjanikele antava preemiaga ning seda antakse ka praegu, nüüd küll Women's Prize for Fiction nime all.

Kate Mosse abikaasa **Greg Mosse** nimetab ennast ise kirjanikuks ja kirjanike julgustajaks. Ta on olnud eelkõige tuntud kui Criterion New Writing stsenaariumite arendamise programmi asutaja ja juhina Londoni Criterioni teatris. Alates 2015. aastast on ta kirjutanud ja produtseerinud – sageli koostöös – 25 näidendit ja muusikali. Kui saabus Covidi pandeemia, kirjutas ta selle ajal kaks ja pool raamatut, esimene neist futuristlik põnevik ja teine muhekrimiromaan. Greg Mosse on õpetanud ka loovkirjutamist ning Tallinnas on tal kolmetunnine kirjutamise töötuba.

Iirimaa esindus on sel aastal tõeliselt muljet avaldav. Kõigepealt esimese iiri keelest eesti keelde tõlgitud raamatu autor **Tadhg MacDhonnagáin**. Meil on väga vedanud, et Brüsselis on Indrek Õis, kes oskab tõlkida iirikeelset kirjandust eesti keelde – neid maid, kus see on võimalik, on väga vähe. Tänapäevaseid romaane iiri keeles väga palju ei kirjutatagi ning jällegi on huvitav, et ühes sellises on mainitud Eestit. Tadhg MacDhonnagáini romaanis on küll juttu minevikust, minevikuvaledest ja valusatest sündmustest, kuid see on väga tänapäevane ja tegevus toimub ka Prantsusmaal ja Brüsselis. Tõlkimisel ja tõlkijatel on selles oluline koht, nagu ka oma kultuuri ja pärimuse ja mälu hoidmisel.

Pärimuse hoidmisega tegelevad ka sel aastal festivalil esinevad kuus iiri rahvamuusikut: Néillidh Ó Maolagáin (torupill), Tommaí Fegan (torupill), Seán Ó Broin (fluut), Seamus Ó Flatharta (harf ja laul), Tomás Ó Maolagáin (torupill) ja Fiachra Ó Maolagáin.

Need on eri põlvkondadesse kuuluvad muusikud, kes esitavad ehedat iiri traditsioonilist muusikat. Kunagi 1988. aastal, kui Eesti oli parajasti ennast vabaks laulmas, saabusid siia iiri muusikud nii Iiri Vabariigist kui ka Põhja-Iirimaalt. Nende ringreis ja eestlaste sellele järgnev käik Iirimaale tõi endaga kaasa tiheda suhtluse, muusikute edasised kontaktid, iiri romaanide, luule ja näidendite tõlked ja lavastused. Tookord sündis midagi olulist ja haruldast ning sel aastal esinevate muusikute seas on kaks, kes olid kaasas ka sel esimesel reisil. Tommaí Fegan oli üks neist, tänu kellele see reis üldse teoks sai.

Kokkuvõtlikult võib nüüd öelda, et nagu ammustel aegadel käisid rändmuusikud ja lugude jutustajad mööda maid ringi ja pajatasid sellest, mida nad olid näinud ja kuulnud, nii rändavad nüüd kirjanikud ja ka muusikud mööda festivale ja räägivad muidugi ikka lugusid ja mängivad muusikat, mis teevad kuulajate meele ehk natuke helgemaks või panevad nad järele mõtlema.

ANTHONY HOROWITZ ON ÜKS NEID KIRJANIKKE, KEDA ON MEIE FESTIVALILE JUBA AMMU OODATUD. KA NEED, KES POLE ENDA TEADA LUGENUD ÜHTKI ANTHONY HOROWITZI ROMAANI, ON KINDLASTI JUHTUNUD NÄGEMA TEMA KIRJUTATUD OSI «MIDSOMERI MÕRVADES» VÕI AGATHA CHRISTIE POIROT' SARJAS. EELKÕIGE AGA «FOYLE'I SÕDA», ÜHE KÕIGE EETILISEMA KANGELASEGA TELESARJA, MIDA ON OLNUD VÕIMALUS NÄHA.

EESTI KIRJANDUS OSKAB OLLA ERINEV – TULE JA AVASTA!

KAS KIRJANDUS ON LÕBUS MEELELAHUTUS VÕI TÕSINE ÕPETUS? KAS TAL ON TERAAPILINE MÕJU VÕI KÕIGE OLULISEM ON ESTEETILINE POOL?

CAROLINA PIHELGAS
© RUUDU RAHUMARU

MAARJA UNDUSK
© HEADREAD

PIRET PÕLDVER
© HEADREAD

KEIU VIRRO
© LAURI LAAN

IGOR KOTJUH, TÕNU KARJATSE

HeadRead leiab, et kirjandus on nagu kaheksajalg, kirjasõnal võib olla mitu otstarvet. See jõuab kinolinale ja teatrivale, kooli ja laulu. Kirjandus võib esineda erinevates rollides: kui arst ja õpetaja, püstijalakoomik ja dirigent, vanaema ja tuletõrjuja, pätt ja isegi kass. Eesti kirjandus suudab täita neid ja ka mitmeid teisi rolle. Ning just festivalil on seda võimalik märgata.

NOORED TEAVAD!

On juba kombeks saanud, et festivali avavad noored kirjandussõbrad. Nii ka seekord. Juba avapäeval näeme julgeid dramatiseeringuid. Teatristuudio «Poeesia sõpruskond» esineb mitmekeelse lavastusega «Torm» (lavastaja Jelena Skulskaja) – Shakespeare'i tragikoomiline näidend on siin põimunud teiste maailmakirjanduse klassikaliste tekstidega, mis kõlavad eesti, vene, saksa, ukraina ja loomulikult inglise keeles. Õhtul aga astuvad üles VHK õpilased, nende lavakava «Tahtsin sulle kirjutada … aga on kirjutatud» toob pärle eesti kirjandusest Juhan Liivist Doris Karevani, Gustav Suitsust Viivi Luigeni (juhendaja Tõnis Rätsep).

Noorte osalemine festivalil süstib meie kirjandusse optimismi, me saame juba praegu panna tähele, kellest sirguvad tulevased klassikud. HeadRead võimaldab seda teha kahe ürituse abil. Lavastustega samal päeval võib tulla kuulama sündmust «Idanevad grafomaanid», mille raames astuvad üles Kirjanike Liidu noored: Maiken Tiits, Reijo Roos, Bethriin Pilv, Maria Mändmets, Yan Haake ja Sume Made. Järgmisel päeval on aga kohvikus AIT uus noort autorite vahetus, «Verinoored»: Grete Sallo, Hella Õitspuu, Mirt Mändoja, Madar Mändoja, Martin Mändoja, Triinu Kree, Markus Lehtsalu, Elisabeth Heinsalu.

RIKASTAVAD VESTLUSED

Autorite esimesed sammud kirjanduses on tähtsad, need toovad värskust, uusi ideid, ent head read õnnestuvad sageli ka juba kogenud kirjutajatel. Festivalil on väljakujunenud formaat, kus tuntud ja tunnustatud eesti autorid peavad dialoogi üksteise raamatutest. Toimkond mõtleb alati hoolega, et tuleksid välja põnevad paarid. Kui osalejatel on erinevad maailmavaatelised ja esteetilised tõekspidamised, võib sellest tulla särav poleemiline vestlus. Kui aga tegemist on mõttekaaslastega, võib näha, kuidas kirjanikud oskavad täiendada teineteise mõtet.

Eks külastaja otsustab ise, mida oodata, kui vestlevad jägmised põnevad autorid: Anti Saar ja Kadri-Ann Sumera, Eero Epner ja Maarja Undusk, Lilli Luuk ja Carolina Pihelgas, Piret Põldver ja Keiu Virro.

Neid vestlusi võib vaadata peenemal tasandil, et omavahel on kontaktis hoopis nende autorite teosed, vastavalt: eksperimentaalne «Sõnaraamat» *vs* «Basiliski lapsed», «Lembit Ulfsak» *vs* «Ellen Niit. Heleda mõtte laast», «Minu venna keha» ja «Kolhoosi miss» *vs* «Vaadates ööd», «Hoog» *vs* «Vala välja!».

Ainult üks näide viimase loetletud paari põhjal. Piret Põldver avaldas raamatu «Hoog», mis kõneleb alkoholist ja sellest loobumisest. Ta vestluskaaslane Keiu Virro andis umbes samal ajal välja teose «Vala välja!», kus on muuseas juttu veinist, reisimisest ja sommeljeeõpest. Mõlemad raamatud on oskuslikult kirjutatud, veenvad sisuliselt ja kirjanduslikult. Kuidas kujuneb autorite vestlus? Kas dialoogi lõpus jääb kõlama üks või kaks tõde? Ja kuidas arenevad teised jutuajamised?

> EKS KÜLASTAJA OTSUSTAB ISE, MIDA OODATA, KUI VESTLEVAD JÄGMISED PÕNEVAD AUTORID: ANTI SAAR JA KADRI-ANN SUMERA, EERO EPNER JA MAARJA UNDUSK, LILLI LUUK JA CAROLINA PIHELGAS, PIRET PÕLDVER JA KEIU VIRRO.

AKTUAALSED TEEMAD

Mitmed arutelud toimuvad Tallinna Keskraamatukogu ruumides.

Kolmapäeval, 24. mail kell 18 arutavad Igor Kaasik, Joonas Sildre ja Mari Laaniste graafilise romaani teemal. Väga arglikult siinsele raamatuturule sisenev žanr hakkab tasapisi ka siin kohanema. Tänu kirjastuste söakusele võtta graafilise romaani väljaandmisega seotud riske on eesti keeles ilmunud mõningad selle žanri väljapaistvad näited nagu Art Spiegelmani «Maus» (Pythagorase püksid, 2018) või Craig Thompsoni «Blankets. Lumeteki all» (Pythagorase püksid, 2021). Veiko Tammjärvelt on ilmunud vendade Strugatskite «Hukkunud alpinisti hotell» (Vida Verde, 2020) ja kaks Andrus Kivirähki «Rehepapi» raamatut (Krattwerk, 2022). Joonas Sildre graafiline käsitlus Arvo Pärdist «Kahe heli vahel» (Arvo Pärdi Keskus, 2020) on saanud isegi üheks eesti kirjanduse visiitkaartidest, kujundades ka tänavust Eesti kirjastuste väljapanekut Londoni raamatumessil. Äsja ilmus kirjastuselt Varrak üks viimase aja menukeid Paco Roca ja Guillermo Corral van Damme «Musta luige aare». Kunstiteadlane Mari Laaniste räägibki kirjastaja Igor Kaasiku ja kunstnik Joonas Sildrega graafilise romaani õigusest olla samas reas teiste kirjandustekstidega ning selle võimalustest pääseda esile ka Eesti raamaturul.

Neljapäeval, 25. mail kell 18 kõnelevad Tallinna Keskraamatukogus kirjanduse kogumisest Hillar Sein, Tiit Aleksejev, Jaak Urmet, Vallo Kepp ja Enn Lillemets. Räägivad ja vaikivad, nagu kirjutas Mati Unt. Kõik vestlusringis osalejad on veendunud raamatusõbrad, paljudel neist on oma kodustes kogudes ka hindamatuid haruldusi meie kirjandusloost nagu allkirjastatud esmatrükid või käsikirjad. Mida sellise kogu omamine pakub ja kuidas seda hoida üha enam pildikesksemaks muutuval ajastul, selle üle vestlusring mõtlema kutsubki.

EESTI KIRJANDUS OOTAB KÜLLA

Tänavuse festivali eesti autorid mõtlevad ka kõige väiksematele lugejatele. Eesti Lastekirjanduse Keskuses toimuvad eri päevadel rohked kohtumised. Kolmapäeval, 24. mail on keskus Eesti kirjanike päralt – esinevad Liis Sein, Kadri Kiho ja Juhan Voolaid. Neljapäev, 25. mai toob lisaks kodumaistele populaarsetele lastele ja noortele kirjutanud kirjanikele Tiina Laanemile, Maarja Kangrole ning Anti Saarele festivalipubliku ette maineka Taani noortekirjaniku Janne Telleri, kelle noorteromaan «Mitte midagi» (eesti keeles 2022, tlk Eva Velsker) on üks enim kõmu tekitanud noorteraamatuid Taanis. Reedel, 26. mail on Lastekirjanduse keskuses võimalik kohtuda Rootsi menuka laste- ja noortekirjaniku Jenny Jägerfeldi ning Oksana Drachkovska, Romana Romanõšõni ja Andri Lessiviga Ukrainast.

Kavas on jäetud heldelt ruumi ka luule jaoks. Luuletused kõlavad Kirjanike majas ja Rootsi-Mihkli kirikus, vanalinna kohvikutes ja kõrtsides. Muusika saatel ja vaikuses. Mikrofoniga ja helivõimenduseta. Mees- ja naishääled. Noored autorid ja vanad kalad. Riimitud read ja vabavärss. Sellest lopsakast valikust on kirjutatud eraldi artiklis selles samas lehes.

HeadRead laseb eesti kirjandusel pausta, pakkudes hulgaliselt üritusi meie autorite osalusel. Kirjandus on küll sõna ainsuse vormis, kuid selle tugevust näitavad rohked hääled, mitmus ideelisel tasandil. Terve aasta jooksul jälgib festivali toimkond igasuguseid arendusi meie kirjandusmaastikul, et kõige põnevamad nendest püüda ja esitleda festivalil. Lugegem head kirjandust, pidagem lugu autoritest meie keskel, väärtustagem nende tööd. Mõtleme koos loetud raamatute üle, rõõmustagem õnnestunud leidude üle. Laseme eesti kirjandusel kõneleda iseenda eest. Kohtumiseni festivalil!

LUULETUSTEGA KINGIKOTT OOTAB JAGAMIST

VERONIKA KIVISILLA
© KÄRT KUKKUR

ANNA T. SZABÓ
© ERAKOGU

HEAD READ VÕIVAD OLLA TEOSTATUD PROOSAS JA LUULES. SENI POLE TOIMUNUD ÜHTEGI FESTIVALI, KUS EI KÕLAKS LUULE. MIKS SEE ON OLULINE? KUIDAS LUULE MITMEKESISTAB MEIE KIRJANDUSPILTI?

IGOR KOTJUH

Luuletaja ja mõtleja **Hasso Krull** kirjutab essees «Mis on luule?» järgmiselt: «Ükski lihtne asi pole lihtne. Ükski enesestmõistetav asi pole enesestmõistetav. Ükski imelik asi pole imelik, ja tavaline pole enam tavaline, kui meil ainult tuleb pähe küsida, mis see õieti on? mis on vesi ja õhk? mis on veri? mis on nägemine? mis on tundmine ja mõtlemine? mis on aeg? /… / mis on luule? Kõige esmalt tahaks selle peale vastata: luuletus on kingitus.» (Vikerkaar, nr 7–8/2011)

Sealt edasi mõtiskleb Krull selle üle, kuidas see kingitus on seotud pärimuse ja keelega: «Luuletus on kingitus, aga mitte ainult kingitud asi. See kingitus on elus: ta on tulnud teiselt poolt, sealt, kust tulid meie esivanemad, kust tuli esivanemate keel. Luuletus on selle keele laps, üks väga arvukatest lastest, ja ta on niisama elus nagu see keelgi.» (Vikerkaar, nr 7–8/2011)

JULGED HÄÄLED

Festivalil HeadRead kõlavad väga erinevad poeetilised ja lingvistilised keeled. Näiteks kohvikus Maiasmokk esineb originaalse luulekavaga luuletaja ja prosaist **Aime Hansen**, kes oskab efektselt esitada enda loomingut. Ta luule kõõlub reaalse ja väljamõeldud maailma piiril, tekstid on üldiselt jutustavat laadi ja nendes on vähemalt kaks tegelaskuju. Lood on sageli ettervamatud ning jõuavad ootamatu puändini. Hansen loeb selliselt, et igal tegelaskujul on oma häälja karakter, tulemuseks on elavad pildid, sürreaalse värvinguga stseenid inimeste elust.

Festivalipäevadel on mitu üritust, kus osalevad noored autorid, gümnasistid ja hiljuti kooli lõpetanud debütandid kirjanduses. Aime Hanseni järel esinevad **«Idanevad grafomaanid»** (Kirjanike Liidu noored): Maiken Tiits, Reijo Roos, Bethriin Pilv, Maria Mändmets, Yan Haake, Sume Made.

Ning järgmisel päeval toimub kohvikus Ait üritus **«Verinoored»**, kus lavale astuvad Grete Sallo, Hella Õitspuu, Mirt Mändoja, Madar Mändoja, Martin Mändoja, Triinu Kree, Markus Lehtsalu, Elisabeth Heinsalu.

Palju nimesid, kuid nendest mõned on juba jõudnud oma esimese sooloraamatuni. **Reijo Roos** enda debüütkogus «kured kotkad kajakad» (Näo Kirik 2022) põimib tundlikku armastuslüürikat joovastusest Eesti ja Soome elust-olust. Samuti veenvalt on startinud **Elisabeth Heinsalu** raamatuga «Kui ma olin udu» (Tuum 2023), luuletaja minategelane seikleb siurulastega (Under-Adson) ja käib fantaasiamaailmas, annab voli romantilistele tunnetele ja kuulab esivanemate häält. Raamatu käsikiri pälvis Väikese Hipi Fondi preemia. Vahetult enne festivali sai oma debüütkoguga valmis **Maiken Tiits**. Raamatu pealkiri on «Malbe masohhist» ning lembetekstide kõrval on siin luuletusi toksilistest suhetest ja vaimse tasakaalu otsimisest.

NAISLUULE ON NICE

Eesti luule ajaloos on naised nähtaval kohal. Nad esinevad kui õpetajad ja arvamusliidrid, lohutajad ja nõustajad, leiutajad ja esivanemate tarkuse hoidjad, mässajad ja prohvetid. Lydia Koidula ja Marie Under, Anna Haava ja Betti Alver, Doris Kareva ja Elo Viiding – jätkata võib kaua… Kas on võimalik kujutada eesti luulet näiteks ilma nende autorita? Vastus on ilmne: iga loetletud autor on eesti luule üks sümbolitest, selle kehastus.

Viimaste aastate jooksul on võimalik täheldada naisluule võimsat tõusu. Tugevad debüüdid ning juba kogenud autorite väga õnnestunud uued raamatud. Tagasihoidlikud ja valjud hääled, väga lai teemadering. HeadRead leiab, et seda rohkust tuleb märgata ja fikseerida, võib-olla naisluule niisugune kõrge kontsentreeritus on erakordne.

Eelmisel aastal reageeris festival sellele olukorrale sündmusega NICEluule, kus osalesid järgmised säravad autorid: Triin Paja, Sanna Kartau, Talvike Mändla ja Piret Karro. Tänavusel kirjandusfoorumil on kavas selle mõtteline järg «NICEluule vol 2». Seekord astuvad lavale sellised võrratud autorid nagu Maarja Pärtna, Maarja-Liis Mölder, Andra Teede, Hanneleele Kaldmaa, Aliis Aalmann. Loodus ja psühholoogia, emadus ja tarbimine, maailma rahvaste müüdid ja suhted – see saab olla põnev assortii.

«KAS NÄED ENNAST?»

Luule kõlab festivalil mitte üksnes eesti keeles. Neljapäeval toimub Ungari instituudis Anna T. Szabó autoriõhtu. Ungari tunnustatud autor arutleb enda luule üle nii: «Kui luuletus on vann – siis välja astudes oled ihualasti.» Otsene, kompemeelne, meeleline – täpselt selline on ta luule. Anna T. Szabó on ka laiemalt kirjanduse usku. Ta on kirjanik, toimetaja ja ilukirjanduse viljakas tõlkija (Sylvia Plathi, W. B. Yeatsi ning William Shakespeare'i).

Suurem rahvusvaheline luulesündmus toimub Kirjanike Majas laupäeval õhtul. Luulekava kannab pealkirja «Kas näed ennast?» ning on laenatud Läti luuletaja Semjon Hanini luuletusest. Selle küsimusega pöördub luuletaja iseenda ja ühtlasi oma lugejate poole. Kas me tunneme end ära välisautorite looming us? Semjon Hanin ja ta keelelised paradoksid ning situatsioonikomöödia, Anna T. Szabó (Ungari) ja ta aus(t)us keha vastu, Gail McConnell (Põhja-Iirimaa) ja ta püüd saada peretragöödiast üle, Anna Auziņa (Läti) ja ta lapsepõlv ning mälutöö, Hamdam Zakirov (Soome) ja idamaine peen ilu.

KUMMARDUS TÄHTSATELE KAASAEGSETELE

Pühapäeval toimuvad tänuüritused olulistele kaasaegsetele kirjandustegelastele. Lõunaajal on Ukraina kirikus lugemised pealkirjaga «Ukraina-Arkaadia»: Eesti autorid loevad oma tõlkeid ukraina luulest. Esinevad Kätlin Kaldmaa, Veronika Kivisilla, Katja Novak, Anna Verschik, Igor Kotjuh.

Õhtul toimub Rootsi-Mihkli kirikus sündmus «Eha valgus», kus põhjamaine kirjandus astub dialoogi eesti luulega. Need lugemised on mõtteline kummardus Eha Vainule (1954–2021), kes oli Põhjamaade Ministrite Nõukogu Eesti esinduse kultuurisekretär ning kelle eestvedamisel hakati 2000. aastate alguses korraldama Tallinna esimest suurema mahuga rahvusvahelist kirjandussündmust – Põhjamaade Luulefestivali ja seejärel ka HeadReadi. Kirikus astuvad üles Eva Runefelt (Rootsi), Susanne Ringell (Soome), Juha Kulmala (Soome), Indrek Hirv, Triin Soomets, Eeva Park.

UKS ON VALLA!

Luule rikkalik programm on suunatud erineva maitsega lugejatele. Autoriõhtud ja suured koondüritused – kui anda endale võimalus külastada seda või teist, võib jõuda kingituseni.

Hasso Krull lõpetab essee «Mis on luule?» sellise mõttekäiguga: «Luuletaja kuju ilmutab meile, et luuletaja enesejaatus, tema väärtused pole luulesse sattunud ükskõikselt: ta ise tuleb nendega kaasa nii palju kui võimalik, ja võib vajaduse korral hajutada eksiarvamusi. Nii saab luule lõpuks jälle lihtsaks: nii on luule kingitus, mille annab meile edasi keegi, kellele on antud anne, andide andmise anne. Pole vaja midagi enamat, pole vaja midagi vähemat. Uks on lahti. Pole vaja isegi koputada.»

Arendame Krulli mõtet. Kujutame ette, et festivalil HeadRead on andide andmise anne. Mida see peaks tähendama? Loomulikult seda, et peaksid eksisteerima ka inimesed, kellel on andide võtmise anne. HeadRead on veendunud, et meie publikul on see anne vägagi hästi arenenud. Oleme seda näinud eelmiste aastate põhjal. Jääb üle korrata kutset: uks on lahti, pole vaja isegi koputada.

TÕSISTEST ASJADEST. TÕSISELT JA VÄHEM TÕSISELT

HEADREAD 2023 LASTEPROGRAMM EESTI LASTEKIRJANDUSE KESKUS

INDREK KOFF

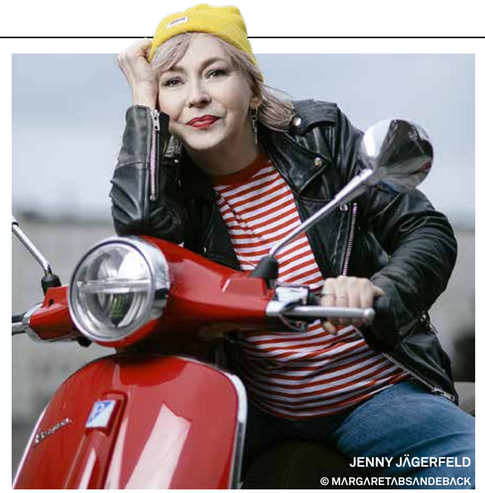

JENNY JÄGERFELD
© MARGARETABSANDEBACK

Inimese maailm pole iial olnud sile, pehme ja muretu – või kui, siis vaid hetkiti. Meie teed on käänulised, täis ohakaid ja orjavitsu ja Egiptuse nuhtlusi. Viimastel aastatel on see saanud meile üsnagi selgesti nähtavaks ja lausa käegakatsutavaks. Raskest olukorrast läbi tulemiseks on muidugi mitmeid võimalusi. Üks, mida kaunid kunstid võivad pakkuda, on unustus. Teine võimalus – läbielamine mõtestamise kaudu. See annab loa kas just unustada, aga vähemasti puhta südame ja peaga edasi rühkida. Mõlemat pakub suurtele ja väikestele HeadReadi lasteprogramm!

Kõige tõsisem asi, mis meie läheduses pisut rohkem kui aasta jooksul on ringi luusinud, on muidugi sõda. Selle jubeda nähtusega tegelebki kaks HeadReadi programmis olevat raamatut.

«Sõda, mis muutis Rondot» on muinasjutuline lugu sellest, kuidas rahuliku, idüllilise Rondo linna elanikud peavad toime tulema sõjakoledustega. Autorid Romana Romanõšõn ja Andri Lessiv sõidavad meile külla otse Ukrainast, mis tähendab, et nad on saanud selle küsimuse üle päris kaua juurelda ja kes teab, ehk leidnud mõne vastusegi.

ANTI SAAR
© ERAKOGU

OKSANA DRACHKOVSKA
© ERAKOGU

JANNE TELLER
© CAMILLA JÄRLØV

Ukrainast on pärit ka kunstnik Oksana Drachkovska, kes tegi pildid Indrek Koffi raamatule «Kes võidab?». Oksana teab omast käest, mida tähendab elu sõjapõgenikuna: ta pole sõja algusest peale koju pääsenud ja elab praegu Barcelonas, kodumaast tuhandete kilomeetrite kaugusel. «Kes võidab?» vapustavalt mõjuvatest piltidest ning Oksana teistestki, märksa helgemaid teemasid käsitlevatest raamatutest on temaga eriti hea rääkida, kui vaatate enne ära tema näituse, mis jõuab Eesti Lastekirjanduse Keskuse seintele parasjagu enne festivali algust!

Väga tõsiseks läheb lugu ka Janne Telleri raamatus «Mitte midagi», kus teismelised asuvad otsima tähtsaid asju, võiks vist isegi öelda, et nad ajavad taga elu mõtet. Kambakesi tegutsevad lapsed, kes võtavad vahel asju vaat et liigagi tõsiselt, võivad sattuda kummalistesse olukordadesse. Nii viivad ka siin tähenduseotsingud lapsed igas mõttes üle piiri. Kas nad leiavad, mida otsima hakkasid? Huvitav on see, et ilmumise järel tekitas raamat väga palju vastukaja, nii positiivset kui ka negatiivset. Pelgajad läksid lausa nii kaugele, et raamat taheti Taanimaal isegi ära keelata. Paarkümmend aastat hiljem aga on «Mitte midagi» leidnud kindla koha koolide kohustusliku lugemise nimekirjas.

Muredest ja nende lahendamise võimalustest kõneleb oma raamatutes ka Jenny Jägerfeld. Elamine ühe vanemata, identiteediotsingud, koolikiusamine – need on vaid mõningad elu tähtsatest küsimustest, mida autori raamatutest leiame. Kuivõrd Jägerfeld on psühholoog, oskab ta noore sisse vaadata ja kirjeldada tema elu nii, et sellest võib tuge leida pea iga lugeja. Ega need raamatud muidu nii laia lugejaskonda poleks leidnud. Muide, kui teile on korda läinud «Superkoomik», siis selle põhjal on tehtud ka film, mida on festivalil võimalus näha!

Eesti autoritest on kohal kõik Kultuurkapitali lastekirjanduse aastauhinna nominendid, ja see seltskond on ühtaegu nii aukartustäratav kui ka pööraselt lõbus.

Juhan Voolaid avaldab oma «Kommikoletises» nii mõnegi saaduse. Näiteks saame teada, mida teevad, mõtlevad ja tunnevad tennispallid, jalgrattad või lausa kommikoletis ise. Palju kirevaid värve, rohkesti fantaasiat, ootamatud pöörded ja paras annus huumorit teevad raamatust paljude laste lemmiku.

Luulevormis jutustab naljakaid ja õige pisut ka õpetlikke lugusid Maarja Kangro, kelle «Ulguv rula» on tõepoolest pöörane nii huumori kui ka äraspidise, Kolumatsi-aegu meenutava pedagoogika poolest. Kui ikka prügi maha visanud laps saab karistada omaenda sünnipäeval, kusjuures ta ei saa mitte lihtsalt karistada, vaid lõpetab ise prügikasti kõhus, siis tulevad kohe meelde kõige jubedamad ja samas meeletult naljakad Maksi ja Mooritsa lood või näiteks meie oma Nina-Jass ja Näpp-Mall!

Luulevormis on kirja pandud veel teinegi suurepärane raamat, Anti Saare «Õudne lugu». Kui lugu lühidalt kokku võtta, et see räägib sellest, mismoodi ei tohi lapsi kasvatada. Või kogunisti sellest, ET lapsi ei tohi kasvatada. Loo peategelasteks olevad kaksikud Tiit ja Teet kannatavad lapsena oma heasoovlike vanemate surve all – vaja on ju saavutada see, et lapsed oleksid suureks saades parimaist parimad, sest just see on isaema arvates ülim õnn. Vennakesed valivad sirgudes eri strateegiad: Tiit hoiabki kogu elu kurssi ikka parimale, tahab olla kõige-kõigem. Teet aga püüdleb just nimelt silmatorkamatuse, halluse, keskpära poole. Kumb neist lähenemisviisidest vilja kannab või kas üldse nõndaviisi elada saab, sellele vastab autor raamatu viimase värsiga, mille ma jätan siinkohal saladuseks. Lugege ise, kui teada tahate!

Tiina Laanemi «Katariina kaaperdab kooli» on raamat üsna keerulisele vanusele. Teame ju, et neljas klass (ja peategelane Katariina käibki just neljandas klassis) on see aeg, kui enamik lasteraamatuid hakkab juba tunduma titekana, aga täiskasvanute kirjandus jääb esialgu liiga kaugele. Loodetavasti suudab selles raamatus seiklev Katariina paljud lapsed lugemise juurde tuua (või selle juurde jätta).

Omapäi ja omatahtsi toimiva lapsevanema leiate veel ühe lasteprogrammi külalise raamatust. Liis Sein kirjeldab oma raamatus «Mona isepäine isa», kuidas ühe täiesti tavalise pere elu võivad pea peale pöörata üleöö isepäiselt tegutsema hakkava isa uiud. Nimelt otsustab isa, et vaja on leida üks hea, huvitav ja arendav hobi. Läbi isa kummaliste hobitegevuste virvarri kulgev perekond peab olema ikka väga tugev, kokkuhoidev ja kannatlik, et loo lõpp võiks olla õnnelik!

Kultuurkapitali lastekirjanduse aastaauhinna võitis Kadri Kiho raamat «Endel ja Kati», mis toob meid tagasi päris tõsiste teemade juurde. Esmapilgul on lugu lihtne ja lapsemeelne: Endel on rõõmsameelne bussijuht ja Kati tema malbe häälega kolleeg, kes elab kusagil bussi armatuurlaua taga ja töötab teadustajana. Asi läheb aga tõsiseks sel neljapäeval, kui Kati on haigeks jäänud ega suuda oma kähisevast kurgust piiksugi kuuldavale tuua. Siis peab Endel ihuüksi toime tulema... aga see pole avalikkuse ees esinemist pelgavale mehele sugugi lihtne. Vähehaaval õpib Endel ennast ületama ja, nagu ütleb ilusasti lastekirjanduse asjatundja Jaanika Palm, ärevusest elevust looma. Vaimse tervise teemad on kujunemas üha olulisemaks ja see raamat annab nende käsitlemisse juba lastekirjanduse tasemel väga olulise panuse. Ühtlasi ei maksa karta, et tegu oleks painavalt igava psühholoogilise traktaadiga: keeleliselt on tekst kerge, sõnatundlik ja mänguline, laps leiab siit kindla peale palju põnevat, lõbustavat ja äratundmist tekitavat.

Selline see sõnakunst on: väline külg ei pruugi esimese pilguheidu peale reeta sügavamaid kihte. Läbi pealtnähta kerge, vahel isegi kerglase vormi võib kirjanik luubi alla võtta põhjapaneva tähtsusega nähtusi. See kehtib ka lastekirjanduse kohta. Kui ei usu, siis lugege ise. Kui ikka ei usu, siis tulge kohale ja küsige kirjanike käest otsesõnu!

KESKRAAMATUKOGUS RÄÄGITAKSE RAAMATUTE KOGUMISEST JA GRAAFILISEST ROMAANIST

Tallinna keskraamatukogus toimuvad kahel päeval vestlusringid, kus arutatakse graafilise romaani ja raamatute kogumise kire üle.

Graafiline romaan on Kesk-Euroopas pika traditsiooniga, kuid Eestis veel suhteliselt vähetuntud žanr, kuigi tasahilju ajab juuri siingi. Pildikeelde valatuna on muuhulgas ilmunud teosed nii Arvo Pärdist (Joonas Sildre) kui ka Andrus Kivirähki «Rehepapp» (Veiko Tammjärv). Mida graafiline romaan endast kujutab ja kuidas kirjandusse suhestub, arutavad kirjastaja Igor Kaasik, koomiksikunstnik Joonas Sildre ja kunstiteadlane Mari Laaniste **Tallinna keskraamatukogus kolmapäeval, 24. mail kell 18**.

Raamatute kogumine võib tähendada erinevaid asju: suurt arvu raamatuid, esmatrükke, signeeritud teoseid, käsikirju, moel või teisel haruldusi...

Tähepärijate vestlusring Tallinna keskraamatukogus 2022. aastal
© DMITRI KOTJUH/HEADREAD

Raamatute kogumise kirest, mõttest ja mõjust kõnelevad esmatrükkide koguja Hillar Sein, kirjanik Jaak Urmet, bibliofiil Vallo Kepp **Tallinna keskraamatukogus neljapäeval, 25. mail kell 18**.

TAMMSAARE PARGIS NÄEB PORTREENÄITUST TUNTUD EESTI KIRJANIKEST

DMITRI KOTJUH
© DMITRI KOTJUH

Tammsaare pargis näeb festivali ajal ja järel väljapanekut kirjandusfestivalil HeadRead esinenud Eesti kirjanikest ja kirjandustegelastest. Näitus on valik fotograaf **Dmitri Kotjuhi** rohkem kui üheksa aastat kestnud koostööst kirjandusfestivaliga. Parginäitusel on esindatud läbilõige Eesti kirjanduse mitmekesisest maastikust. Nii näiteks on väljas portreed Andrus Kivirähkist, Kai Aareleiust ja Tiit Aleksejevist ning poeetidest nagu Kristiina Ehin, fs ja Paul-Erik Rummo. Ühtekokku saab tutvust teha 23 Eesti kirjandusinimesega, mis on väike osa festivali HeadRead püünel üles astunud kodumaistest esinejatest. Igapäevaselt Järva Teatajas pressifotograafina töötav Dmitri Kotjuh on kirjandusfestivali esinejaid ja elamusi pildile püüdnud üle üheksa aasta ning kahe aasta eest oli Tammsaare pargis väljas tema näitus HeadReadi väliskülalistest. Kirjandusfestivali HeadRead näitus Tammsaare pargis jääb avatuks 6. juunini.

KUUS IIRLAST

Luule ja muusika on sama pere lapsed, 1990. aastatel arvati ka, et Eesti ja Iiri mentaalsusel on omavahel mingi sõnulseletamatu müstiline seos. Tänavusel HeadRead festivalil avaneb võimalus selles veenduda. Tallinna on oodata kuut iiri rahvamuusikut, kelle juured on sügaval pärimuses ja südameasjaks iiri kultuuri ning keele edaskandmine ja -andmine. Kaks neist osalesid ka 1988. aastal iiri muusikute esimesel külaskäigul murranguaegsesse Eestisse, sellele järgnes eesti muusikute ja kultuuriinimeste vastuvisiit Iirimaale (ja ka Eesti iseseisvuse taastamine ning Nõukogude Liidu lagunemine – kes ütleb, kuivõrd need sündmused olid omavahel seotud). Tolleaegsetest sündmustest, nende mõjust ja järellainetustest räägitakse festivali HeadRead kohtumisõhtul **Kirjanike Maja musta laega saalis 26. mail kell 20.** Sekka kõlab pillilugusid ja laulu. Iiri muusika austaja ja iiri kultuuri suur sõber Jaak Johanson on kunagi öelnud: «See muusika, mida nad mängivad, taastab igaviku momentaanselt!»

Tallinna tulevad: Néillidh Ó Maolagáin (torupill), Tommaí Fegan (torupill), Seán Ó Broin (flööt), Seamus Ó Flatharta (harf ja laul), Tomás Ó Maolagáin (torupill), Fiachra Ó Maolagáin (viiul).

Eraldi kontserdi annavad iiri pärimusmuusikud veel **Hopneri majas 28. mail kell 18.**

JOSEF KATS
© DMITRI KOTJUH

JALUTUSKÄIGUD NÄHTAMATUS TALLINNAS

Josef Katsi kirjanduslikud jalutuskäigud viivad tavapilgule nähtamatusse Tallinna. Pealinna ajalugu uurinud ja sellest raamatuid kirjutanud Kats näitab kuulajale minevikku läbi oleviku, aidates mõista konteksti, millesse üks või teine kirjanduslik sündmus paigutub. Kats näitab seoseid kirjanduse ja ajaloo vahel, mille tunnistajaid meie linnaruumis siiani näha võib. **Josef Katsi jalutuskäigud** läbi Tallinna ajaloo toimuvad **laupäeval kell 12 ja 14** algusega Harju 1. Vajalik on eelregistreerimine. Kirjandusloolase **Elle-Mari Talivee juhitud rännakud** viivad aga Tallinna ööelu tõmbekeskustesse – kõrtsidesse ja pubidesse, kust öö hakkab ja kus ta tihti ka lõpeb. See on alternatiivne Tallinn, mida häbenetakse, kuid millest ei saa loobuda. Ühtlasi on Tallinna kõrtsid, baarid ja pubid inspiratsiooniallikas kokkujooksnud vaimule. *Sic transit Gloria Mundi!* (nõukogude ajal tähendas «Viige mind Gloriast Mündi baari!»). Talivee jalutuskäigud pole mõeldud kogu perele.

POEESIA JA MUUSIKA

Muusikata ei möödu ükski HeadRead festival. Sel aastal on võimalik kogeda poeetilist pop-jazzi, etnopoppi ja idamaiseid tantsurütme.

Poeet ja laulukirjutaja **Tuuli Velling** uurib malbel moel me halli argipäeva, aidates seda särama ja helisema panna. Klassikalist klaverit ja jazzlaulu õppinud Tuuli on avaldanud ka mitu luulekogu, sooloalbumi, esinenud mitme kollektiivi koosseisus ning kirjutanud laulusõnu ka paljudele teistele Eesti artistidele. **Kellerteatris** reedel, **26. mail kell 20** astub Tuuli üles soolokavaga.

Kaisa Kuslapuu eestvedamisel 2019. aastal alustanud **Lonitseera** flirdib popmuusika, autorilaulu ja jazziga, lubamata end täpsemalt stilistiliselt identifitseerida. Lonitseera maailmas on alati oma kindel koht huumoril, samas on viieliikmelise koosluse muusika tundlik ja isegi õrn. Mullu avaldas Lonitseera ka debüütalbumi «Tapeet», mida nad ise nimetasid ühtaegu ohkeks ja muigeks. Lonitseera esineb HeadRead festivalil laupäeval, **27. mail kell 20 Kuku klubis**.

Hamdam Zakirov on üks tänavuse HeadRead festivali eksootilisemaid esinejaid. Usbeki päritolu luuletaja elab juba 15–20 aastat Soomes, korraldades seal diskoõhtuid nõukogudeaegsete rütmidega. Zakirov on ajanud sama asja nagu Ahto Külvet, ainult et Hamdamil pole plaadipoodi ja Ahto ei kirjuta luuletusi (vähemalt pole ta neid avaldanud). DJ Zakirovi muusikavalikus on rõhk muusikal, mida on tehtud ida pool Euroopa mõttelist piirijoont – sealjuures mitte niivõrd Venemaal, kuivõrd Kasahstanis, Usbekistanis, Aserbaidžaanis, Armeenias, Gruusias, Lätis jne. Meeleolukaid rütme südaööni Hamdami rikkalikust plaadikogust.

Zakirov loeb oma loomingut laupäeval, **27. mail kell 19 Kirjanike Maja musta laega saalis**, DJ kavaga esineb ta aga **samal õhtul 22 Kuku klubis**.

EHA VAIN
© DMITRI KOTJUH

«EHA VALGUS»

Eha Vain (1954–2021) oli Põhjamaade Ministrite Nõukogu Eesti esinduse kultuurisekretär, kelle eestvedamisel hakati 2000. aastate alguses korraldama Tallinna esimest suurema mahuga rahvusvahelist kirjandussündmust – Põhjamaade Luulefestivali. Algatuse tõukejõuks oli Eha sügav huvi Skandinaavia kultuuri, eriti norra keele ja kirjanduse vastu. Festivali algusaastatel käis Tallinnas märkimisväärne hulk Norra, Rootsi, Taani, Islandi, Soome ja Fääri saarte luuletajaid, ajapikku hakkas haare kasvama, väliskülaliste hulka ilmusid ka Läti, Leedu ja Venemaa poeedid, Eesti omadest räägimata. Eha Vain aitas lükata käima ka festivali HeadRead, nii et mõnedki Põhjamaade Luulefestivali vormid jätkasid oma eksistentsi uues kontekstis – eriti just aastaid pühapäeviti Niguliste muuseumis toimunud luulemissa. Sel aastal tähistab meie festival Eha panust Tallinna kirjandusellu: kõigil on võimalus tulla **26. mail kell 18 Rootsi-Mihkli kirikusse** viibima «Eha valgusel», et kuulata põhjala kirjasõna, mida Eha tõlkis ja muusikat, mis Ehale meeldis. Põhjamaade Ministrite Nõukogu eestvedamisel tulevad sündmusele esinema ka nimekad põhjanaabrite autorid: rootsi prosaist ja luuletaja **Eva Runefelt**, soome kirjanik ja näitleja **Susanne Ringell** ning soome luuletaja **Juha Kulmala**. Muusikat teevad **Villu Veski, Tiit Kalluste, Kaisa Kuslapuu** ja **Mariell Vain**. Eha tõlkeid esitavad näitlejad **Toomas Tross, Haide Männamäe** ja **Rain Simmul**. **Eeva Park** ja **Jan Kaus**, Eha kunagised kolleegid Põhjamaade Luulefestivali päevilt, loevad ette oma pühendusluuletused, lisaks esitavad oma loomingut ka **Triin Soomets** ja **Indrek Hirv**. Kõigi eelduste kohaselt saab olema erakordne õhtu, mil ilusa loomingu kaudu on võimalik rõõmustada ilusa inimese ilusalt elatud elu üle. «Eha valgus» leiab aset Põhjamaade Ministrite Nõukogu Eesti esinduse ja festivali HeadRead koostöös.

HEAD READ

KOLMAPÄEV, 24. MAI

KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAAL

18.00 Teatristuudio «Poeesia sõpruskond» esitleb: «Torm». Nikita Anikin, Sergei Bolšakov, Anastasija Evnovitš, Konstantin Kiss, Veronika Kuznets, Aleksei Larin, Karina Oskilko, Ilja Piljukov, Vladislav Sidorenko, Dmitri Sokolov, Sofia Žogal ja Alina Trotskaya. Lavastaja Jelena Skulskaja.

20.00 VHK lavakava «Tahtsin sulle kirjutada ... aga on kirjutatud»: Aksel Ojari, Sandra Reigo, Jakob Lille, Saara Riin Põder, Oskar Suurorg, Mirt Mägi, Rasmus Kristofer Randla, Sundari Lüllmann, Mark Metsa, Anna-Magdalena Peterson, Mihkel Mart Kivisild, Anna Aurelia Kangur, Karl Aleksander Lilje. Juhendaja Tõnis Rätsep

MAIASMOKK

17.00 Aime Hansen

19.00 Idanevad grafomaanid (Kirjanike Liidu noored): Maiken Tiits, Reijo Roos, Bethriin Pilv, Maria Mändmets, Yan Haake, Sume Made

TALLINNA KESKRAAMATUKOGU

18.00 Graafiline romaan: Igor Kaasik, Joonas Sildre, Mari Laaniste

EESTI LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rõdusaalis – Liis Sein

10.00 muinasjutupööningul – Kadri Kiho

12.00 rõdusaalis – Juhan Voolaid

12.00 muinasjutupööningul – Liis Sein

TAMMSAARE PARK

Fotograaf Dmitri Kotjuhi portreenäitus Eesti kirjanikest

NELJAPÄEV, 25. MAI

KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAAL

16.00 Anti Saar ja Kadri-Ann Sumera

17.00 Javier Cercas ja Mari Laan

18.00 Kristina Sabaliauskaitė ja Linda Kaljundi

19.00 Eva Frantz ja Helen Pärk

TALLINNA KESKRAAMATUKOGU

18.00 Raamatute kogumine: Hillar Sein, Tiit Aleksejev, Jaak Urmet, Vallo Kepp, Enn Lillemets

AIT

17.00 Verinoored: Grete Sallo, Hella Õitspuu, Mirt Mändoja, Madar Mändoja, Martin Mändoja, Triinu Kree, Markus Lehtsalu, Elisabeth Heinsalu

UNGARI INSTITUUT

18.00 Anna T. Szabó autoriõhtu

EESTI LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rõdusaalis – Tiina Laanem

10.00 muinasjutupööningul – Maarja Kangro

12.00 rõdusaalis – Janne Teller ja Ulla Saar

12.00 muinasjutupööningul – Anti Saar

14.00 rõdusaalis – Janne Teller ja Ulla Saar

KINO SÕPRUS

18.00 Sanna Lenkeni filmi «Superkoomik» erilinastus. Osaleb Jenny Jägerfeld

MUJAL LINNAS

17.30 kirjanduslik kõrtsikammimine. Elle-Mari Talivee, Sirli Staub (Harju 1)

TAMMSAARE PARK

Fotograaf Dmitri Kotjuhi portreenäitus Eesti kirjanikest

REEDE, 26. MAI

KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAAL

15.00 Tadhg Mac Dhonnagáin ja Sinéad Mac Aodha

16.00 Monique Roffey ja Kaisa Ling

17.00 Mihhail Šiškin ja Harri Tiido

18.00 Eero Epner ja Maarja Undusk

19.00 Elin Cullhed ja Eia Uus

20.00 Muusika ja meenutused. Tommaí Fegan, Fiachra Ó Maolagáin, Néillidh Ó Maolagáin, Tomás Ó Maolagáin, Seán Ó Broin, Seamus Ó Flatharta

EESTI LASTEKIRJANDUSE KESKUS

10.00 rõdusaalis – Jenny Jägerfeld ja Helena Kostenok

10.00 muinasjutupööningul – Indrek Koff ja Oksana Drachkovska

11.00 muinasjutupööningul – Indrek Koff ja Oksana Drachkovska

12.00 rõdusaalis – Romana Romanõšõn ja Andri Lessiv. Küsitleb Leelo Märjamaa

KELLERTEATER

18.00 Stiiliharjutused eesti kirjandusega. Jan Kaus, Eva Koldits, Indrek Koff, Toomas Täht

20.00 Tuuli Velling

ROOTSI-MIHKLI KIRIK

18.00 Eha valgus: Eva Runefelt, Susanne Ringell, Juha Kulmala, Indrek Hirv, Triin Soomets, Eeva Park. Tõlkeid loevad Haide Männamäe, Toomas Tross ja Rain Simmul. Muusikat teevad Mariell Vain, Kaisa Kuslapuu, Tiit Kalluste ja Villu Veski

TAMMSAARE PARK

Fotograaf Dmitri Kotjuhi portreenäitus Eesti kirjanikest

LAUPÄEV, 27. MAI

KIRJANIKE LIIDU MUSTA LAEGA SAAL

13.00 Annette Bjergfeldt ja René Tendermann

14.00 Anthony Horowitz ja Jason Goodwin

15.00 Kate Mosse ja Elisa Johanna Liiv

16.00 Andri Snær Magnason ja Maarja Merivoo-Parro

17.00 Lilli Luuk ja Carolina Pihelgas

18.00 Jussi Adler-Olsen ja Krõõt Kaljusto-Munck

19.00 Luulekava: Hamdam Zakirov, Anna T. Szabó, Anna Auziņa, Semjon Hanin, Gail McConnell

TALLINNA KESKRAAMATUKOGU

12.00 Greg Mosse kirjutamise töötuba

AIT

13.00 Eesti Goncourt: Maren Aare, Leon Hagel, Ave Albert, Juuli Teder, Madleena Mattus, Anna Linda Varik, Guillaume Raboutot

15.00 Nice-Luule, vol. 2: Maarja Pärtna, Maarja-Liis Mölder, Andra Teede, Hanneleele Kaldmaa

KUKU

18.00 Jan Kaus «Tuhande tee ristil»

20.00 Lonitseera

22.00 DJ Hamdam Zakirov

TAMMSAARE PARK

Fotograaf Dmitri Kotjuhi portreenäitus Eesti kirjanikest

MUJAL LINNAS

12.00 jalutuskäik vanalinnas Josef Katsiga (Harju 1)

14.00 jalutuskäik vanalinnas Josef Katsiga (Harju 1)

PÜHAPÄEV, 28. MAI

KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAAL

14.00 Graeme Macrae Burnet ja Kaisa Kaer

15.00 Jerónimo Pizarro ja Leenu Nigu

16.00 Heikki Kännö ja Piret Pääsuke

17.00 Piret Põldver ja Keiu Virro

18.00 Hanna Komar ja Igor Kotjuh

UKRAINA KIRIK

12.00 Ukraina-Arkaadia. Luulerada kaunile maale: Kätlin Kaldmaa, Veronika Kivisilla, Katja Novak, Anna Verschik, Igor Kotjuh

TAMMSAARE PARK

Fotograaf Dmitri Kotjuhi portreenäitus Eesti kirjanikest